

Az 1849 április 28-i komáromi haditanács történelmi jelentősége.

A világháború utáni Magyarország történetének — a nagy európai háborúvesztésen kívül — közvetlenül az 1848-49-es évek eseményei adtak irányt. Ma már világos, áttetsző igazsággá szűrődött át az a gondolat, hogyha 1848-49-es szabadságharcunk akár teljes állami függetlenségünk, akár a 67-es kiegyezésnél jóval nagyobb önállóságunk kivívásával jár, a világháborúba még a központi hatalmak oldalán belesodródott Magyarország is elkerülhette volna darabokra szagatását. Egyszerűen azért, mert a közbeeső hat évtized leforgása alatt mindkét esetben alkalma lehetett volna arra, hogy önálló nemzetiségi politikájával állami létének alap-épitményét lerakhassa.

A szabadságharc sikeres vége természetesen csak előfeltétele volt előrelátó nemzetiségi politikánk kialakításának. Csupán lehetőségessé tette volna azt. Hogy valójában hozzányultunk volna-e ehhez az egyedül helyes politikai eszközhöz, az más kérdés.

* * *

A szabadságharc céljával két politikai irányt jelölhetünk meg: Magyarország teljes függetlenségét, vagy a 67-es kiegyezésnél jóval nagyobb önállóságot. Csak ez a kettő tehetné volna lehetővé öncélú nemzetiségi politikánk beteljesülését.

Ez a két politikai irány egymástól függetlenül, a szabadságharc két vezéregyéniségénél jutott jelentőséghez. Az elsőt, Magyarország teljes függetlenségét, Kossuth képviselte, a másodikat pedig — az Ausztriával létesítendő békekötés lehetőségét — Görgey melengette lelkében.

Ma már többé-kevésbé elbírálhatjuk mindkét külpolitikai felfogás életrevalóságát s minden elfogultság nélkül állapíthatjuk meg azt, hogy teljes függetlenségünk kivívására a XIX. század derekának nemzetközi politikai világában nem igen találunk kézzelfogható lehetőséget. Minden csupa ígékezés, csalóka fény volt. reális értékű tartalom nélkül. Bár ez a kor a sorozatos nemzeti megmozdulások idejét

hozta, az elszigetelten feltörő vulkanikus erők nem voltak elégségesek ahhoz, hogy a napoleoni időköt követő abszolutizmust maguk alá gyűrjék. A lengyel szabadságharc, Prága, Bécs forradalmi tüzei egymásután lobbantak ki. Metternich szelleme még elég hatalmasnak mutatkozott, hogy eredményrel vehette fel a küzdelmet. Oroszország az első hívó szóra segítségre nyújtotta ki kezét, mellyel szemben a nyugati hatalmak Magyarország mellett megnyilvánuló rokonszenve jelentőség nélküli tétlenséggé olvadt. Ebben a politikai légkörben teljes függetlenségünk kivívása, a szabadságharc minden lendülete ellenére is vesztett ügy volt s az 1849. április 14-i detronizáló törvényt, mely az utolsó biztató valóság, az olasz szabadságharc letörése után született meg, semmikép sem tudjuk Magyarország súlyos külpolitikai helyzetével egybehangolni.

Annál több realitást látunk abban a másik külpolitikai irányban, mely a magyar hadsereg fővezérében testesült meg. Görgey, akinek forradalmi hadserege élén jelentős politikai súlya is volt, külpolitikailag járhatóbb ösvényt keresett s Ausztriával, a győzelem kiereszszakolása után, a békés megegyezést akarta. Külpolitikai célját a megvalósulás felé egyengette az a váratlan katonai siker, mely 1849 tavaszán kísérte seregét.

Görgey a tavaszi hadjárat kezdő, csatái után, április elején az osztrák főszereget Pestig szorította vissza s erejének egyrészt itthagya, hadserege zömével a Duna balpartján Komárom felmentésére sietett. Ezzel a meglepetés-szerűen végrehajtott hadmozdulatával egyszeriben az osztrák főszereg háta mögött bukkant fel s egyrészt ennek pótlási vonalát, másrészt a császárvárost fenyegette. A Pesten maradt osztrák hadtestek igyekvő gyorsasággal hagyták el a fővárost s siettek Bécs felé.

A magyar hadsereget ez a villámgyorsan végrehajtott mozdulata olyan fölényes hadműveleti helyzethez segítette, mely gondolkodóba ejt. Április végén, vagyis Komárom felszabadítása után, a magyar sereg a Pest alól sebtiben visszavonult, sorozatos csatákban kimerült s félig-meddig lelkét vesztett osztrák sereggel állt szemben, mely Győr és Pozsony környékén igyekezett lábát megvetni.

A magyar nemzet az uralkodóházzal vívott kétségbeesett harcában, ezekben a napokban olyan jelentős fölénybe került, hogy minden súlyos külpolitikai helyzete ellenére, talán csak egy hajszál választotta el a győzelemtől.

Ennek a föltevésnek ma már reális súlyt kölcsönöz az, hogy Paskievics nehézkes orosz hadtestei csak május elején kezdtek gyülekezni a galíciai határ mentén s Bécs védelmére előretolt különítménye, a „Paniutine hadosztály” csak

június elején egyesült a Pozsony közelébe visszavonult osztrák sereggel. Ha ezt az időszakot meglehetősen lojális mértékkel felére csökkentjük, az orosz segítőhadak még abban az esetben is csak május második felében nyújthatták volna segítőkezüket. Radetzky sem teremhetett seregével máról-holnapra Bécs falai alatt.

Április végének felforgatott, majdnem a valószínűtlenségig eltolódott erőviszonyai között, semmi más nem reprezentált olyan hatalmas, élő valóságot, mint a fiatal, győztes honvédsereg.

Mindezek tudatában ma már szinte kényszerítő erővel bukkan fel előttünk ez a kérdés:

Magyarország mostani nézőszögéből ítélve, volt-e 1849 április végén reális lehetőség arra, hogy Ausztria térdrekényszerítésével olyan békét érszakoljunk ki tőle, mely a 67-es kiegyezésnél jóval nagyobb önállóságot biztosítva, csökkentette volna a világháborúnak hat évtized után reánk szakadt tragédiáját?

Erre adandó válaszuk két egymással összefüggő, de külön-külön feleletre váró részre hull szét: Az egyik Ausztria térdrekényszerítése, vagyis az osztrák sereg fölötti döntő győzelem, a másik a békekötés kérdése.

Az első, „Bécs vagy Buda“ problémája cím alatt, egész irodalmat gyűjtött maga köré 1848-49-es hadtörténelmünkben. Íróink javarésze megegyezik abban, hogy a magyar szabadságharc katonailag április végén ért pályájának tetőpontjához. Abban a kérdésben azonban, hogy helyes volt-e Görgeynek az a hadműveleti elhatározása, amellyel seregét Komáromtól Buda alá vezette vissza, megoszlanak a vélemények. Egyrésziük Görgeynek ad igazat, többen szembe szállnak vele. Ez utóbbiak szerint az egyedül helyes megoldás a visszavonult osztrákok üldözése s döntő ütközetre kényszerítése lett volna. Görgey a felelősséggel megrakott hadvezér óvatos és bölcs érveivel védekezik emlékiratában. Ezek között legfigyelemreméltóbbak a honvédsereg lövészerhiányára és a pótlás nehézségére való hivatkozása.

Magába a kérdéskomplexumba nem akarunk mindent átfogó részletességgel bekapcsolódni. Ez a magyar szabadságharc történetének egyik legtöbb oldalról fölászott, fölforogatott területe. Csak egy-két olyan körülményt említünk föl, melyek esetleg ellenkező irányban befolyásolták volna a magyar fővezért. Mindenekelőtt azonban az eseményekhez kell visszatérnünk.

Görgey, Komárom várának április 26-án befejezett fölmentése után, életének egyik sorsdöntő állomásához érkezett. Kettő között kellett választania: Kossuth kívánságának megfelelően Budavár felé irányítsa-e seregét — ahol az osztrá-

kok, visszavonulásuk fedezésére kb. 5000 főre tehető megszálló csapatot hagytak vissza — avagy a császári főserег nyomában maradjon. Április 28-ika volt a sorsdöntő dátum. A Komárom várában megtartott haditanács alkalmával két ellentétes vélemény csapott össze. Klapka Budavár ostroma mellett kardoskodott, Bayer, Görgey vezérkari főnöke pedig az osztrák sereg üldözését javasolta. Görgey Buda mellett döntött s április 29-én visszafordította seregét.¹

Képtelenek vagyunk a magyar fővezér lelkébe tekinteni. Még csak nem is sejthetjük, mik voltak azok a rejtett gondolatok, amelyek elhatározását befolyásolhatták. Mert valószínűleg ilyenek is voltak azokon kívül, melyeket emlékiratában megjelölt.

Annyi azonban bizonyos, hogy ez a töprengő, lelkiismeretével állandó kontaktusban lévő hadvezér, lelkének legelrejtettebb szögét is bevilágította a döntő elhatározás előtt s mindazt, amiről tudott, a mérleg serpenyőjére tette. Múlasztás tehát semmiesetre sem terhelheti. Ellenben nem tudta azt, hogy az előtte álló osztrák főserег április végén katonailag nem igen képviselt olyan erőt, amely a honvéd hadsereg szívós támadásának ellenállhatott volna. Nem túlozunk akkor, ha azt állítjuk, hogy ez az osztrák hadsereg már meg volt verve, szétszórása csak az ellenség akaratától és kitarásától függött. Hadászati helyzete problematikus, szelleme pedig meglehetősen aláásott volt. Vegyük sorra ezt a kettőt:

Báró Welden tábornok, a Magyarországon működő osztrák hadsereg főparancsnoka, Pestről Bécs felé történt visszavonulása közben Pozsonyt igyekezett elérni, hogy e fontos hadászati pont birtokában, a Duna bármelyik partján elébe állhasson a Bécs felé vonuló honvédseregeknek. A magyar felkelés elfojtására hívatott, s alig pár nappal ezelőtt még Magyarország fővárosát megszállva tartó, hódító hadseregek egyszeriben a saját fővárosát kellett védenie. Támadó feladata védő jellegűvé alakult s ezzel együtt a hadművelési kezdés előnye kisíklott kezei közül. Mozdulatait most már a magyar hadsereg diktálta.

Az osztrák hadsereg hadászati helyzetének inferioritását Welden, Győr alatt, a következő megállapítással ismerte el: „helyzetem, mivel mozdulataim az ellenség tevékenységétől függenek, a legszerencsétlenebb azok közül, melyekbe egy vezénylő tábornok egyáltalán kerülhet.”²

Pozsony táján — bár Welden itt már összehasonlíthatatlanul kedvezőbb állást foglalt — még mindig fenyegetőleg érezte hatását a győztes magyar hadsereg katonái fölénye.

¹ Görgey április 29-én adta ki Komárom alatt menetintézkedését. A honvéd hadtestek másnap, 30-án reggel, kezdték meg menetüket.

² *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—4—485.

Május első napjaiban maga a császár akarta megszemlélteni az osztrák sereget. Welden, aki még ekkor is Komárom táján sejtette a magyar főerőt, ijedten igyekezett Ferencz Józsefet erről a tervéről lebeszélni. Majdnem bizonyosra vette a magyarok Bécs felé történő előnyomulását s csapatait aggódva tologatta a Dunán keresztül: „..... Fájdalom — írta a császárhoz intézett jelentésében — nekem ebben az állásban kell megvárnom, hogy mit tesz az ellenség, hogy szembeszállhassak véle s megakadályozzam abban, hogy az egyik, vagy másik Dunaparton Bécs ellen nyomuljon. Én csak állandó mozgással, amely abból áll, hogy csapataimat szükség szerint, hol a Duna egyik, hol a másik partjára vetem, tudok az ellenség támadókísérleteivel szembeszállni, ami mindenestre nagyon fárasztó és a csapatokat megszakítás nélkül igénybe veszi.”³

Hadserege hadászati tehetetlenségét Pozsonyból, május 18-án írt jelentésében a következő szavakkal jellemezte: „..... Egy muszka zászlóalj, vagy egy szotnya kozák, amelyet az ellenségnek ágyútűzön kívül tudnék mutatni, most több eredménnyel járna, mint az én összes hadműveletem.”⁴

A császári hadsereg aggasztó helyzetét Radetzky, az osztrák vezérek legtekintélyesebbike, sem ítélte meg bizakodóbban. Május végén. Welden hozzáküldött tájékoztató jelentésére ezt válaszolta: „.... Fájdalom. Ön ebben a helyzetben kénytelen volt visszavonulásba fogni és én csak szerencsét kívánhatok hozzá, hogy sikerült Pozsonyt, ezt a fontos hadászati kulcspontot még az ellenség előtt elérnie s ezzel legalább az egész hadsereg állását az oroszok megérkezéséig biztosítania.”⁵

A magyar és osztrák hadsereg áprilisvégi helyzetének ismertetését még csak a következőkkel egészítjük ki:

Az osztrák hadsereg főparancsnokának ezidőből származó valamennyi jelentésén az a határozott meggyőződés vonult végig, hogy a magyar hadsereg föltétlenül Bécs irányában fogja folytatni hadműveleteit.

Ez a tudat valami egyszerű és természetes alkotóeleme lehetett gondolatvilágának, mert későbbi leveleiben a legtöbb helyen nem is említette külön, hanem csupán védelmi terveit közölte a bécsi kormánnyal.

Az osztrák hadsereg szelleme, a válságos katonai helyzet kialakulásával párhuzamosan, de annál jóval nagyobb lépésekkel sietett a megsemmisülés felé.

Welden tábornagynak Buda kiürítése után a bécsi kormányhoz küldött jelentései megdöbbentő közvetlenség-

³ *Staatsarchiv*, Wien; 280., V. „Nachlaß Schwarzenbergs”.

⁴ *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—5—465.

⁵ *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—5—596.

gel tárják elének az osztrák hadsereg szellemi leromlásának egyes állomásait. Közülök csak a legbeszédeesebbeket közve-títjük:

Welden április 21-én, Budáról, többek közt ezt írta Báró Cordon tábornoknak, az osztrák hadügyminiszternek: „... a csapatok legnagyobb részét láttam: ha bátrak és elszántak is, de külsejükről ítélve, nagyon elhanyagoltak....a fél-éves téli hadjáratban javarészt megörlődtek, már csak harc-ban a régi osztrákok, különben megjelenés dolgában messze járnak a honvédek mögött. ...Ezek időnkint még pihen-hetnek, a mi csapataink ellenben lezülленnek az örökös tá-borozásban ...“

Ugyanebben a levelében az osztrák hadsereg állományá-nak ismertetéséhez a következő megjegyzést fűzte: „...a fegyverfogható legénység, 10.268 beteg és 10.186 hiányzó le- vonása után, nem kevesebb, mint 74.192 fő, amelyből alig 45.000 harcol az ellenség előtt, a többiek mint tisztiszolgák, a kórházakban és szétszórva, hiányos felszereléssel bolyon-ganak, szolgálnak, fizetést kapnak és mitsem tesznek.“⁶

A császári hadseregnek már Pesten erősen kikezdett szellemét a visszavonulás annyira megviselte, hogy az osz-trák főparancsnok Győrt elérve, már valószínűleg lelkiis-mereti kötelességének vélte azt, hogy a császárnak is beszám-oljon erről a fontos körülményről.

Ferencz Józsefhez április 27-én intézett jelentésének erre vonatkozó része ez: „...Egy hosszú téli hadjárat ál-landó menetei, a nem mindig kielégítő élelmezés és a hiányzó ruházat, a legénységet kimerítették és fájdalmas érzés, ha látja őket az ember, hogy bár akarnának, semmire sem ké-pesek. A fegyelem meglazult és nagy megerőltetésbe fog ke-rülni, hogy a magyarországi hadsereg megmaradt részét újra döntő csapásra képessé tegyük.“

Ezután következő mondatában a felelőssége súlyát át-érző vezető őszintesége nyilatkozik meg: „...Az alámrendelt csapatok legnagyobb részét láttam és kötelességem, hogy igaz és hű képet terjesszek Felsőged elé. *A csapatok ebben a pillanatban harcra egyáltalán nem képesek, erkölcsi ere-jük megrendült ...“*⁷

Az osztrák főparancsnok helyzetismertető levelei közül talán a legértékesebb az, melyet Buda kiürítése után, a déli hadszíntér felé irányított seregrész szerencsés megérkezésé-nek hírére intézett Jellachichhoz. E levél töredékes részei:

...Örömmel olvastam a mai újságokban azt a hírt, melyet Excellenciád legutolsó levele is megerősített, hogy a

⁶ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—552.

⁷ *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—4—518.

déli hadszíntérre kijelölt hadtest anyagszállító dunai hajóhada szerencsésen megérkezett Eszékre.

A bennünket ért nagy sorscsapások között olyan örömet okozott nékem ez a hír, mint egy váratlanul kivívott győzelem.....

A mi visszavonulásunk is — a Komárom alatt szenvedett mintegy 600 fő veszteségen kívül — szerencsésen zajlott le. De fájdalom, annvira jutottunk, hogy már ahhoz is szerencsét kívánhatunk egymásnak, hogy még sikerült Magyarország elfoglalt részét ezért az árért elhagynunk. Ez nem a mi bűnünk, nemes barátom!...⁸

A belső összeroppanás nyomait a visszavonult osztrák hadsereg külsőleg is magán viselte. Felszerelése hiányos volt. Lövőszeréből is kifogyott. Pozsony elérése után Welden mindenekelőtt a hiányok kiegészítésén, hadserege újjászervezésén fáradozott s a pótlást sürgette. Az osztrák adminisztráció kerekai azonban nehezen forogtak és a főparancsnokot kelemetlen meglepetésként érte a hír, hogy Berg tábornok, az orosz katonai megbízott, az ő hadseregéhez igyekszik, hogy véle a fegyveres beavatkozás katonai részét megvitassa. Az orosz tábornok természetesen szárazföldön tette volna meg az utat Pozsonyba, a találkozás kitűzött helyére. Welden ezt mindenáron meg akarta akadályozni s ezért Herceg Schwarzenberget, az osztrák miniszterelnököt, gyorsfutárral küldött levelében arra kérte, hogy az idegen hatalom katonai megbízottját hajón hozza magával a tanácskozáshoz: „...Én tudatosan ajánlom Pozsonyig a víziútat, mert semmiesetre sem akarom, hogy Berg tábornok meglássa az én, fáradalmaktól fizikailag aláásott és kevésbé előnyös állapotban lévő csapataimat“...⁹

Általában megállapíthatjuk, hogy az osztrák hadsereg vezető tábornokai tárgyilagos szemmel ítélték meg a helyzetet és a válság önálló megoldását reménytelennek látták. Minden bizakodásukat az orosz hadsereg gyors beavatkozásába vetették.

A legkomorabb aggodalom felhői a főparancsnok lelkén szántottak végig. Bécsbe intézett leveleiben csak ott villant fel a remény egy-egy halvány fénye, ahol az orosz beavatkozást sürgette. Itt is türelmetlen volt a hangja. Idegei sokszor mintha tökéletesen felmondták volna a szolgálatot a reánehazedő felelősség súlya alatt.

A visszavonulás megkezdése előtt, április 22-én, Budáról ezt írta az osztrák hadügyminiszternek: „... könnyebb és hálásabb a legvéresebb csatát megvívni, mint a káosz ilyen

⁸ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—650.

⁹ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—628.

csomóját kibogózni, amelyet csak az érthet meg, aki ezt személyesen látja”...¹⁰

Hadászati helyzetének súlyosbodása természetesen növeli aggodalmát s április 25-én, Komárom környékén — a magyar hadsereg közvetlen közelében — a császárhoz intézett levelén már a drámai hangulat feszültsége üt át: „... rettenetes még csak gondolnom is arra, hogy én is csalódást fogok okozni s ezért a legalázatosabban kérem Felsegedet, hogy remények táplálásával ne vezettesse félre magát..... Nekem úgy sem marad már más hátra, mint a romok alá temetkeznem.”¹¹

Pár nappal később, április 28-án, Magyaróváron Schwarzenberghez írt levelében szenvedélyes kifakadásokba rándul tolla: „..... Én lemondok Ausztria szerencséjéről, mivel ez maga akar kapitulálni.”¹²

Welden, aki egy pár héttel ezelőtt még a leghevesebb ellenzője volt az orosz segítség felkérésének, most már maga is egyedül ebbe vetette reményét. Élt benne az a kényszerű elhatározás, hogy a magyar erőket megpróbálja föltartóztatni Pozsony táján, de elhatározását nem hevítette a sikerbe vetett remény ereje s a közeli napok eseményei elé valami lemondásszerű megadással nézett. A bizonyosra vett magyar támadásra célozva Schwarzenbergnek ezt írta: „..... Főméltóságodnak nem szabad abban a csalódásban ringatnia magát, hogy az itt végrehajtott utolsó fegyveres ellenállás egycsapásra megoldhatja a helyzetet. Én meg fogom kísérlni, de az eredményért egyedül csak az orosz császári csapatok kezeskedhetnek.”¹³

Az osztrák hadsereg többi tábornokain ugyanez az erőtlenség hangulat hatalmasodott el. Pest kiürítésének napjaiban Mengerswein ezt írja Hess tábornoknak: „...Csak gyorsan békét, mert különben Mongoliában egy második Rákóczi-háború fog kifejlődni. Már repdesnek a hollók s a legjobb akarattal sem lehet a Trevisóra és Bolognára való visszaemlékezést elnyomni....”¹⁴

Az osztrák hadsereg valóságos harcértékét és Bécs szándékait eláruló levelek, Görgey tudtán kívül keresztezték egymást. A magyar fővezér nem ismerte a közvetlen közelében álló osztrák haderő válságos belső állapotát.

S nem tudott még egyről. Arról, hogy április végén, vagyis amikor seregével Komárom mellett állott, az orosz segítség dolgában már létrejött a két szövetséges nagyhata-

¹⁰ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—566.

¹¹ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—485.

¹² *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—561.

¹³ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—561.

¹⁴ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—501 ½.

lom között a megállapodás. Innen is, onnan is megütötte már fülét az orosz beavatkozás híre. Ezt a nagysarlói és komáromi csatákban fogságba került osztrák katonák vallomásai is megerősítették. Görgey valószínűleg nem is kételkedett benne. Bem birkózott már egy Erdélybe betört orosz haderővel s szerencsés kézzel ki is verte. De Görgey mit sem tudott arról, hogy Galicia határa mentén egy olyan hatalmas orosz sereg készül kinyújtózni a Kárpátok felé, mely számban jóval felülmulja az ő seregét.

Ma már szinte lehetetlennek kell vélnünk azt, hogy ennek a két adatnak: az osztrák hadsereg erkölcsi inferioritásának, valamint az orosz fegyveres támogatás körülményeinek és nagyságának tudatában, a magyar fővezér a közvélemény és Kossuth óhajának engedve, Komárom alól Budavár ostromára irányította volna csapatait.

Meg lehetünk róla győződve, hogyha a szerencsés véletlen Welden levelei közül csak egyetlen-egyet juttat kezei közé, habozás nélkül vetette volna rá magát az osztrák hadseregre.

Nem is lehetett volna más megoldása. Meg kellett vernie az osztrák hadsereget az oroszok beérkezése előtt. A fenyegető veszély ereje fogta volna le kezeit s akadályozta volna meg abban, hogy április végének sorsdöntő napjaiban ide-oda tologassa a magyar hadsereg sakkfiguráit.

Találgatásokba nem bocsátkozhatunk. Ellenben azt az egyet nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy a szerencsétlen véletlenül kívülről, ma már alig találunk olyan körülményt, mely április végén a magyar hadsereg további győzelmét megakadályozhatta, avagy kétségessé tehetné volna. A számbeli erőviszonyok körülbelül egyenlők voltak. Lövőszerhiánnyal mindkét fél egyformán küzdött. Komárom alatt győzelmes csaták tüzeiben edzett, bízakodó honvédsereg vetette meg a lábát; véle szemben pedig csatákban megtépett, a visszavonulás fáradalmaiban kimerült, szellemében alácsott osztrák hadtestek várták a magyarok támadását.

A császári csapatok oldalán gyors segítségre nem volt remény. Az orosz hadtestek még messze voltak. Az olaszországi hadseregre egyelőre nem lehetett számítani. Welden legfeljebb egy pár megbízhatóbb osztrák helyőrséget vehetett volna magához. Ezek megérkezése is napok kérdése volt.

Igaz, hogy a döntő győzelem főfeltétele az olyan ellenség, mely valóban helyt áll. Ez is adva volt azzal, hogy az osztrák főparancsnok még magyar földön akarta feltartóztatni a honvéd haderőt. A sikerben maga sem bízott, de a szándék megvolt benne. Seregét tehát valószínűleg nem vitte volna vissza kardcsapás nélkül az osztrák határ mögé. Az

osztrák fővezérnek a császárvárosért való aggódása, még vezéri presztizsféltésénél is erősebb lehetett.

A lehetőségek nyomkövetésénél tehát valószínűbbnek látszik az, hogy felelősséggel járó feladatának tudatában a helyzet minden reménytelensége ellenére, a végsőkig is kitartott volna.

Ha viszont az ezzel ellentétes s kevésbé valószínű lehetőség szála mentén haladunk s azt tételezzük fel, hogy az osztrák hadsereg az oroszok megérkezéséig minden komolyabb ellenállástól tartózkodva, még Bécs feladása árán is visszavonult volna, a magyar hadsereg esetleges üldöző, illetőleg támadó hadműveletével megnyújtott szállító vonalát április végén egyáltalán nem, sőt még májusban sem fenyegette az elvágás veszélye.

De mindezekre nem került sor. Görgey, az április 28-i haditanács határozata értelmében, Pöltenberg hadtestét Győr felé tolvá, ereje zömével 30-án Buda felé indult.

Ki tudhatja. Talán ez az egy cselekvés volt az, amelyik a szabadságharc balsorsát a hátára vette. Ha nem is az egészet, de jórészt.

E tudatos tett kialakításában azonban a sors keze is közrejátszott. Nem valami fölöttünk álló hatalom ereje. hanem az, amelyik az emberi lélekben él.

Görgey lelkét egész életén át valami keserű kétkedés szövevénye hálózta keresztül. Nem tudott hinni s hiányzott belőle a távolbanéző ember bízakodó merészsége. Csak adott tényekkel, a valósággal számolt és mindig odanézett, ahová lépni akart. Nem volt „va banque” játékos. Minden kártyáját hosszú töprengés után játszotta ki. Valami különösebb szerencse sem kísérte útján, de ha valamelyik világos, kristálytisza logikával fölépített játszmáját megnyerte, szerencséjével hitette magát. Komárom alatt is ez az öntudatlan lelki adottság befolyásolhatta elhatározásában. Egyszerűen nem hitt. Semmikép sem akarta elhinni azt, hogy a győzelmét kizárólag az ő hadvezéri tehetsége s forradalmi seregének vitézsége hozta létre. Ő, aki mindig olyan éles szemmel tudta megkülönböztetni az élő valóságot a képzelet üres ígéreteitől, győzelmét nem értékelte reális eredménynek s a bizalmatlan játékos óvatosságával megállt. Nem merte kiadni a következő kártyát.

Még Budavár bevétele után is — mely haditett minden erkölcsi jelentősége mellett sem hasonlítható össze a komáromi fölmentés hadászati értékével — ezt írta Damjanichnak: „. . . . Buda a miénk! mégpedig olyan kevés veszteséggel — alig 500 fő — amely csak ilyen számár szerencse esetén képzelhető el, mint a miénk.”

Ezeken kívül volt még Görgey lelkének egy rejtett vonása. A forradalom acélos hite az idők folyamán lassan szétporladt benne. Felszívta azt az emberfeletti nehézségekkel, a pozitív valóságokkal való bírkózás s ahogy emelkedett a dicsőség létrafokán, helyébe a felelősség súlyától roskadozó bölcselkedő szelleme lépett.

Magyarsága s szabadságszeretete mellett, lelke mélyéből időnként a régi császári tiszt arca bukkant fel, hogy lefogja cselekvő kezét. Azé a fiatal katonáé, aki hosszú éveken át nevelkedett az osztrák katonai szabályok szellemében s aki talán túlértékelte Ausztria hatalmát, erőforrásait s a véle szemben álló hadsereg felkészültségét.

Görgey egyéniségére ez a kettős lelki berendezkedés nyomta bélyegét. E két egymással szemben álló erőhatás: a szabadság harcósának nagy tettek felé hajtó heve és a régi császári szellemben felnőtt tiszt kétkedése, elfogultsága, tették sokszor habozóvá, ingadozóvá nagy elhatározások előtt.

Lelkének ez a sajátságos kettéhasadása teszi talán legjobban érthetővé az életében előforduló látszólagos ellentéteket. Innen az a keserű vonás szájaszegletén s az a néha bántó hang, mely baráti leveleiből kiütközik: a szabadságharccal szemben táplált aggodalma, komor pesszimizmusa: az erőtlenség érzése, mely időnként rabul ejtette; végül az éles ellenszenv s mégis ingadozó harc Kossuth és környezetének politikája ellen.

Komárom alatt is ilyen hosszú tusakodás, önmagával való bírkózás előzhette meg elhatározását.

Lelkének a szabadságért rajongó fele talán magával ragadta volna a császárváros falai alá, de a másik fele megállította útjában. Az osztrák stratégia szabályaiban jártas katona nem talált maga előtt kézzelfogható hadműveleti ténnyt. Merre, meddig? Ezek a gondolatok tódulhattak elé. Az előtte lévő hadsereg csak egy elenyésző része a hatalmas osztrák császárság erőtartalékának! Nem volna-e a Bécs felé vonulás légüres térben való hadakozás? Nevetséges erőfeszítés! Van-e értelme a további vérontásnak? Talán az orosz beavatkozásra is gondolt s helyesebbnek látta, hogy ereje visszavonásával egy központi állásban várja be az eseményeket.

Pedig a valóságban az előtte álló, alaposan megtépett osztrák sereg Ausztria utolsó kijátszható kártyalapja volt. Pillanatnyilag nem tudott máshoz nyúlni.

A másik lehetőség, vagyis az Ausztriával való békekötés, a fegyveres győzelem reményénél kevesebb valószínűséget rejtegetett. De itt is meg kell állapítanunk azt, hogy az a felfogás, mely Görgey esetleges békekötési reményét az egyoldalú óhaj értéktelenségéig szállította le, nem állhatja meg a helyét.

Való az, hogy Ausztria államférfiai a végletekig el voltak szánva. Tudni sem akartak egy Magyarországgal való kétes értékű megegyezésről. Ennek a felfogásnak legerősze-
kosabb képviselője az osztrák miniszterelnök, Schwarzenberg volt.

Amikor Welden, Pest katonai kiürítésével kapcsolatban, a magyar kormánnyal való kölcsönös megegyezést javasolta, Schwarzenberg, minisztertanácsi határozatra támaszkodva, kereken elvetette a javaslatot: „... A minisztertanács utasítása értelmében — válaszolta április 22-én Weldennek — a lázadók kormányával semmiesetre sem bocsátkozzék tárgyalásba. Pest város előljáróságával vagy más helybeli hívatallal azonban köthet ilyen értelmű megállapodást, mely esetben a megegyezés pontos betartásáért azokat terheli a felelősség.”¹⁵

Bécs tehát, az osztrák hadsereg katonai helyzetének első válságos napjaiban, még az öntudatos fölény hangján beszélt. Az orosz támogatás biztos tudatában semmiféle tárgyalásra se volt kapható. Nagyon kérdéses azonban, hogy ugyanilyen tartózkodással fogadta volna-e az eseményeket pár nappal később is, amikor a magyar hadsereg az osztrák határ veszedelmes közelségébe ért, s maga az osztrák sereg főparancsnoka is lemondott arról a reményéről, hogy győzelmes előnyomulásában föltartóztathatja.

Az április 26-ika után beköszöntött napok válságos voltát növelte az a körülmény, hogy Bécsnek mégcsak reménye sem lehetett a gyors segítségre. A helyzeten viszont, a magyar csapatok előretörése esetén, kizárólag a rögtöní fegyveres támogatás javíthatott volna.

Nem is számolunk azzal a lehetőséggel, mely akkor köszöntött volna be, ha Görgey az osztrák seregére Pozsony környékén döntő csapást mér, avagy azt Bécs alá szorítja viszza. Az események a sors ilyen fordulása esetén ezerfelé vezethettek volna. Ezeket a távoleső lehetőségeket meg sem próbáljuk követni. De önkéntelenül is fölvetődik az a gondolat, hogy lehetett-e az osztrák politikának helyesebb és bölcsőbb útja, mint az, hogy ebben a súlyos helyzetben a magyar hadsereggel tárgyalásokba bocsátkozzék?

Az osztrák politikusok az uralkodóház tekintélyére különös gonddal vigyáztak. Ez a politikai jellemvonás minden tettükből kiütközött. Pest kiürítése előtt ezt írta Schwarzenberg Weldennek: „Úgy véljük, hogy a két főváros (t. i. Buda és Pest) kiürítése bel és külföldön különösen kedvezőtlen hatást szülne, mivel a lázadók oda tennék át székhelyüket.”¹⁶

¹⁵ *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—4—385½.

¹⁶ *Kriegsarchiv*, Wien; 1849—4—385½.

Ugyanebből a tekintélyféltésből vetették el április közepén a magyar kormánnyal való tárgyalás javaslatát és fordítottak eleinte hátat az orosz fegyveres beavatkozás gondolatának is.

Ha az uralkodóház tekintélyének féltése csakugyan olyan döntő szerepet játszott az osztrák vezetőkörök elhatározásában — amiben semmi okunk sincs kételkedni — akkor a valóságban mi lett volna nagyobb kockázat? Az, hogy a császárvárost kiürítve, Ausztria népét sorsára s területét a forradalom fészkeül hagyva, magukat az oroszok beavatkozásáig biztos helyen vonják meg, avagy, hogy mindezeket elkerülve, ha kelleetlenül is, felveszik a tárgyalások fonalát a magyar hadak vezérével?

Ausztria külpolitikai helyzete nem volt olyan előnyös, hogy az esetleges békejobbnyújtás elől való merev elzárkózása megokolt lehetett volna. Amint már említettük, Francia- és Németország közhangulata — ha ez komolyabb tetté nem is érett — inkább a magyar szabadság ügye mellett nyilatkozott meg. Anglia rokonszenve annyira fejlődött, hogy Palmerston később Bécsben közvetíteni is kezdett. Támogatására Porosz- és Franciaországot is felszólította.¹⁷

A szentszövetséget összetartó szálakat az idő s a megváltozott politikai helyzet, különösen nyugaton, érezhetően elkoptatta. Poroszország hatalmi törekvése a két szövetséges közé mind mélyebb árkot ásott. Egyedül az orosz-osztrák szövetséget tartotta össze a pillanatnyi érdek s a két uralkodóház személyes vonzalmának ereje. Amint azonban látni fogjuk, ez a kapcsolat sem szilárdult a kétoldali föltétlen bizalom tartósnak ígérkező barátságává.

Mindezek után gondolatszövésünk egyik legfontosabb fejezetéhez értünk. Az orosz-osztrák szövetséges kapcsolat, illetőleg az orosz fegyveres támogatás kérdéséhez. Anélkül, hogy fölösleges ismétlésekbe bocsátkoznánk, csak hozzátelve említjük meg, hogy — amint már azt az előbb is hangsúlyoztuk — Ausztria 1849 április végi válságos helyzetében meg kellett lennie annak a lehetőségnek — amit bár sokan tagadnak — hogy az osztrák vezető politikusok a kényszer parancsszavára békekezét nyújtanak. Annál is inkább, mert lelke mélyén egyik sem nézte jó szemmel az orosz segítséget.

Beszédes bizonyítékai ennek azok a levelek, melyeket Schwarzenberg 1849 január havában intézett részint Herceg Windischgrätzhez, részint a Bem által szorongatott erdélyi osztrák hadtest parancsnokához. Báró Puchner altábornagynak, aki válságos helyzetében a dunai fejedelemség területén

¹⁷ Lásd Jánossy: Die russische Intervention in Ungarn im Jahre 1849. (Bécsi magyar Történelmi Intézet évkönyve, 1931.)

lévő orosz haderő segítségéhez akart folyamodni. Az osztrák miniszterelnök ezekben az írásbeli utasításokban, Ausztria hatalmi tekintélyére hivatkozva, kereken visszautasította az orosz segítség gondolatát s Puchnernek a leghatározottabban megtiltotta, hogy a Moldvában lévő orosz haderők parancsnokához forduljon segítségért.¹⁸

Az április elején, vagyis Görgey sikeres tavaszi hadműveleteinek napjaiban összeült osztrák minisztertanács még mindig az idegen beavatkozás *ellen* nyilatkozott s az osztrák hadak akkori főparancsnokának, Windischgrätz hercegnek elmozdításával igyekezett a válság tovaterjedését megakadályozni. Ugyanekkor a magyarországi osztrák seregek parancsnokságát Welden tábornagyrá ruházta át.

Csak amikor már az események a felső Duna mentén álló fősereg ellen fordultak, döntött az április 21-én összeült osztrák minisztertanács véglegesen az orosz támogatás felkérése mellett.

Ugyanaznap azonban — valószínűleg a minisztertanácsi ülés előtt — Schwarzenberg még egy utolsó lépésre szánta el magát. Az új főparancsnokot, Welden tábornagyt április 21-én kelt levelében haladéktalan nyilatkozattételre szólította fel s az osztrák fővezér katonai helyzetbírálattól tette függővé a határozat érvénybelépését: „..... Az oroszoknak osztrák területre való bevonulásáról van szó. Ez a lépés olyan életbevágó jelentőségű, nemcsak belső viszonyainkra, hanem Európában elfoglalt hatalmi állásunkra is olyan döntő következményekkel járhat, hogy a minisztertanács Ófelsége nevében csak abban az esetben határozhat, ha előzőleg meggyőződik arról, hogy azt a Monarchia léte föltétlen megköveteli. Az orosz segítség igénybevételéhez szükséges kezdő intézkedések már megtörténtek, a minisztertanács azonban Nagyméltóságod véleményére vár, hogy véglegesen dönthesen.”¹⁹

Az orosz segítségtől való idegenkedés különböző motívumokból fakadt. Szerepet játszott benne elsősorban Ausztria tekintélyfértése s nemkevésbé az a még csak erjedő, de annál határozottabb körvonalak között jelentkező kényszerűség, mely Poroszország megizmosodásával s hatalmi törekvéseivel, Ausztria külpolitikai iránytűjét nyugatról mindjobban kelet felé szorította el. Ez a külpolitikai arcvonalváltoztatás nem is váratott sokáig magára. Pár év múlva, a krimi hadjárat idején, már fölismerhető áttetszőséggel jelentkezett. Oroszország feketetengeri expanziós, illetőleg balkáni

¹⁸ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—1—106; 1849—1—ad 105; 1849—1—106a.

¹⁹ *Kriegsarchiv*, Wien: 1849—4—350.

politikája lépésről-lépésre fordította egymással szembe a két császárság külpolitikai frontját.

Végül volt még egy jelenség, mely talán ha tudat alatt is, de meglehetősen hozzájárult az orosz segítségtől való tartózkodáshoz. Bécs vezető körei titokban tartottak attól is, hogy a cári csapatok bevonulása az osztrák birodalom szláv nemzetiségei között esetleg súlyosabb következményekkel járhat.

Bár Oroszországot — amint ezt a 48/49-es eseményekkel alaposabban foglalkozó egyes újabbi tanulmányok kiemelik — ez alkalommal pánszláv politika nem vezette. Ausztria oldalán mindamellett megvolt a rejtett aggodalom. Az orosz szövetséggel szemben táplált bizalmatlanság szálai a messze múltba nyúltak vissza s politikai hagyományként maradhattak fenn a bécsi „Burg“ falai között.

Ez alkalommal csupán az 1736 és 1759-es évek közötti török hadjáratokra utalunk. Érdekes, hogy Ausztria már ekkor mily kétes értékűnek vélte az orosz szövetséget. A cári keleti politikát fokozott aggodalommal kísérte s Bécs gyanakvását már ezidőben ébrentartotta a Péter orosz cár eljárására való visszaemlékezés, aki az osztrák délszlávokat ajándékokkal, nyomtatványok terjesztésével és az agitáció eszközeivel igyekezett a maga számára megnyerni.²⁰

Ezek a körülmények voltak azok, melyek az orosz segítségkérés tempóját lefékeztek, késleltették és előidéztek azt, hogy április végének hirtelen beköszöntött eseményei teljesen élére állították a helyzetet.

Összefoglalásunk két főgondolat köré fog csoportosulni. A Kossuth és Görgey által képviselt külpolitikai felfogás köré.

Kossuthé nem volt egybehangzó a XIX. század derekának általános külpolitikai adottságával. Tragikus lényege talán abban az időbeni eltolódásban kereshető, mely végeredményében minden politikai gondolat életrealitását időhöz kötött mértékkel méri.

Talán tökéletesen beillett volna a napoleoni idők, vagy négy évtizeddel később, a II. francia császárság politikai világába. De az 1848/49-es évek európai légköréből hiányzott az az alkotóelem, mely diadalrajutását lehetővé tette volna. A neki kedvezőbb környezetet jelentő nyugateurópai közvélemény sem küldött felé üres illúzióknál egyebet.

A kontinens eme részének egyrészt Ausztria, másrészt Magyarországgal szemben tanúsított ingadozó magatartása a következőkkel magyarázható: A német, francia és angol közvélemény többé-kevésbé a magyarok oldalán nyilatkozott

²⁰ *Kriegsarchiv*, Wien: K. A. 1757, 5—1—16.

meg, de e hatalmak diplomáciájának hivatalos álláspontja az osztrák Monarchiát még az európai egyensúlyhelyzet számottevő és szükséges tényezőjének minősítette. A magyar szabadságharc győzelme s ezzel együtt a dunai nagyhatalom szertehullása egyik nyugati birodalomnak sem volt érdeke.

A közvélemény s a hivatalos álláspont eme kölcsönhatása magyarázhatja meg azt a tényt, hogy amikor fegyveresen egyik félt sem támogatták, ugyanakkor az orosz beavatkozás bejelentését is hallgatag tudomással fogadták.

Görgey politikai felfogásának beteljesüléséhez ellenben kéznél voltak a lehetőségek. Ha április első felében még nem is, Komárom felmentésének válságos napjai után igen. Megteremtette azokat a honvédsereg abszolút értékű katonai fölénye. Az az erőtényező, mely a XIX. század hadviselésénél még javarészt egymaga határozta meg a politika útját.

Dr. Rédoay István